

Helsinki 15.10.2024

Eduskunnan valtiovarainvaliokunnan sivistys- ja tiedejaostolle

Asia: Professoriliiton lausunto hallituksen esityksestä 109/2024 vp Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2025

Professoriliitto professorikunnan edustajana kiittää mahdollisuudesta antaa kirjallinen lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2025 eduskunnan valtiovarainvaliokunnan sivistys- ja tiedejaostolle erityisesti aiheista:

1. T&K-toiminnan näkymät. Vuoden 2025 T&K-rahoituksen ja uuden lisärahoituksen kohdennus.
2. Korkeakoulutuksen näkymät, ml. korkeakoulujen aloituspaikkojen riittävyys ja kohdennus.

Professoriliitto haluaa kiittää maan hallitusta panostamisesta Suomen tutkimus- ja kehittämistoimintaan kohti 4 prosentin BKT-osuutta. Valtion panostukset TKI-toimintaan mahdollistavat talouden kasvun ja kannustavat yrityksiä investoimaan innovaatioihin ja toimialojen uusiutumiseen. Professorikunta on osallistunut ja osallistuu laajasti T&K-toimintaan perustutkimuksen ja koulutuksen lisäksi.

Panostukset tutkimukseen, koulutukseen ja osaamiseen ovat erityisen tärkeitä tilanteessa, jossa Suomen talouden rakenteellisena ongelmana on heikko tuottavuuden kasvu, ja tuottavuuskasvua ovat hidastamassa vähäiset tuotannolliset ja elinkeinoja uusintavat investoinnit. Professoriliitto muistuttaa, että tutkittuun tietoon perustuvalla päätöksenteolla ja sivistyksellä on hyvinvointia ja osallisuutta lisäävä sekä yhteiskuntarauhaa ylläpitävä vaikutus.

Korkeakoulutuksen ja TKI-toiminnan näkymät

Valtion tutkimus- ja kehittämistoiminnan rahoituksesta vuosina 2024–2030 annetun lain mukaan tutkimus- ja kehittämistoimintaan valtion talousarvioissa tarkoitettujen valtuuksien ja määrärahojen yhteismäärä nousee vuoteen 2030 mennessä siten, että niiden kokonaismäärä on 1,2 prosenttia BKT:sta. Valtion tutkimus- ja kehittämistoiminnan rahoituksen tulee siten olla yli 4 miljardia euroa vuonna 2030. Valtion talousarviossa T&K-rahoituksen tulee kasvaa vuosittain noin 280 miljoonaa euroa verrattuna edelliseen vuoteen.

Professoriliitto painottaa, että TKI-toiminnan rahoitusta on syytä osoittaa yliopistoille perusrahoituksena vapaaseen tutkimukseen, ja että yliopistot on pääomitettava vankemmin, jottei yliopistoista tule TKI-toiminnan pullonkaulaa. Vapaa tutkimusrahoitus antaisi yliopistoille mahdollisuuden vastata nopeammin kansainvälisen kilpailun tuomiin haasteisiin sekä osallistua sekä tieteensisäiseen että yritysten kanssa tehtävään yhteistyöhön. Samalla se mahdollistaisi osaamistason nousun niillä

aloilla, joita yliopistot tutkimusorganisaatioina pitävät keskeisimpinä, sekä yliopistojen selkeämmän erikoistumisen.

Yksityiseltä sektorilta edellytetään vastaavasti kaksinkertaista panostusta TKI-toimintaan. Tämän vauhdittamiseksi on säädetty laki elinkeinonharjoittajan verokannustimesta (1298/2022). Se täydentää lakia tutkimus- ja kehittämistoiminnan lisävähennyksestä (1078/2020) ja lakia (1169/2021) ylimääräisestä verovähennyksestä, jolla yksityisrahoitteisesta ei-kaupallisesta TKI-alihankinnasta saa verotuksessa vähentää 150 % verovuosien 2021–2027 aikana. Mikäli yritykset ovat kannustimistaan tietoisia, näiden säädösten pitäisi vaikuttaa yksityistä TKI-toimintaa lisäävästi.

Professoriliiton mielestä myös verokannustimet ovat oikeansuuntaisia toimia innovaatioekosysteemien palauttamiseksi kukoistukseensa, kunhan yliopistojen ja tutkimuslaitosten toimintaedellytyksistä pidetään pitkäjänteisesti huolta. Yritysten täytyy olla valmiita uusiutumaan ja investoimaan TKI-toimintaan tutkimusyhteistyössä viimeaikaisimman tiedon saamiseksi käytäntöön ja tutkimus- ja opetuskäyttöön. Siksi yliopistojen ja tutkimuslaitosten kannustaminen kansainvälisessä yhteistyössä tehtävään perus- ja soveltavaan tutkimukseen on se, johon valtion TKI-osuus tulee ensisijaisesti suunnata ministeriöstä tai hallinnonalasta riippumatta. Lisäpanostuksia on mahdollista saada nykyisiä rakenteita tukevista yritystuista, valtion rahastoja uudelleenorganisoimalla sekä kannustamalla yliopistoja ja tutkimuslaitoksia tutkimustulosten käyttöä edistävällä tekijänoikeus-, keksintö- ja julkaisupolitiikalla.

Korkeakoulutuksen osalta tilanne on tukalampi. Kansainvälisten vertailujen perusteella tarvetta korkeakoulutuksen laajentamiselle on edelleen yhteiskunnan kannalta kriittisillä aloilla ja kasvualoilla. Yksin kustannustasoa kompensoiva yliopistoindeksi ei Professoriliiton näkemyksen mukaan tähän riitä, vaan korkeakoulujen perusrahoituksen – ja sitä kautta henkilöresurssien – kasvattaminen on pitkällä aikavälillä edelleen tarpeen, jos korkeakoulutettujen määrää ollaan nostamassa. Lääkärien erikoistumiskoulutuksen lisärahoitus on tästä hyvä esimerkki.

Yliopistojen tutkijankoulutuksen lisäpanostukset ovat perusteltuja, jotta lisääntyvään kansainväliin ja yritys yhteistyöhön saadaan riittävästi osaavia henkilöitä ja pystytään korvaamaan eläköityvää opettaja- ja tutkijakuntaa. Näin varmistetaan viimeaikaisimpien tutkimustulosten saaminen myös perus- ja jatkokoulutukseen.

Vuoden 2025 T&K-rahoituksen ja uuden lisärahoituksen kohdentuminen ja vaikuttavuus

Panostukset datanhallintaan ja suurteholaskennan infrastruktuurien rakentamisen ja ylläpidon rahoittamiseen sekä supertietokone EuroHPC LUMI:n korvaamiseen uudella, paremmin tekoälykäyttöön soveltuvalla supertietokoneella, on kannatettavaa. Investoinnilla pystytään paitsi tukemaan datatalouden kasvuyrityksiä myös vastaamaan velvoittavaan sääntelyyn (datasäädös) erityisesti mitä tulee tekoälyn soveltamiseen (tekoälysäädös ja sen vaatimat sertifiointiympäristöt ja menettelyt). Näin sekä hallinnan osaaminen että tarjolla oleva tekoälymalleihin soveltuva laskentateho muodostavat maailmanlaajuisestikin edun, jonka liitto uskoo kirittävän tutkijoita ja houkuttelevan kansainvälisiä yhteistyötahoja.

Laskennallisin perustein määräytyvää yliopistojen perusrahoitusta on tarkoitus kohdentaa ottaen huomioon toiminnan laajuus, laatu ja vaikuttavuus. Vuoden 2025 alusta voimaan tulevilla rahoitustekijöiden muutoksilla kannustetaan erityisesti ensikertaisten uusien opiskelijoiden aseman parantamiseen, koulutuskapasiteetin käytön tehostamiseen, koulutuksen läpäisyn parantamiseen ja TKI-intensiteetin vahvistamiseen. Rahoituksen laskentaan sisältyy vuosina 2025 ja 2026 muutosrajot.

Professoriliiton näkemyksen mukaan yliopistojen rahoitus vaatii pitkällä aikavälillä kokonaisuudistuksen. Tutkimuksen ja koulutuksen nykyinen rahoitusmalli on luonut pullonkaulan, joka haittaa kunnianhimoista tutkimusta, tutkimusyhteistyötä ja yritys yhteistyötä sekä yleisesti yliopistojen toiminnan laadullista kehitystä ja vaikuttavuutta. Yliopistojen lyhytaikaisen ja kilpaillun rahoituksen osuutta on vähennettävä ja pitkäaikaisen ei-tulosperusteisen perusrahoituksen osuutta nostettava, jotta tutkijoilla olisi mahdollisuuksia harjoittaa ennakoitavasti pitkäaikaista ja kunnianhimoista tutkimustoimintaa ja tehdä ennalta-arvaamatonta yhteistyötä muiden tutkijoiden, teollisuuden ja kolmannen sektorin kanssa nykyistä tuottavamman ja yhtenäisen yhteiskunnan hyväksi. Rahoituksella tulisi tavoitella laatua ja vaikuttavuutta T&K-toiminnassa. Perusrahoituksessa olisi siirryttävä yksilötason suoritteiden kuten tutkintojen ja julkaisujen mittaamisesta koko yliopiston toiminnan laadulliseen kokonaisarviointiin. Korkeakoulujen laadullista kokonaisarviointia on suositeltu esimerkiksi OKM:n tilaamassa kansainvälisen paneelin selvityksessä (*Evaluation of the governance and funding practices used by the Ministry of Education and Culture for steering Finnish Higher Education Institutions, 2023*). Siirtyminen enenevässä määrin laadulliseen kokonaisarviointiin vastaisi myös tutkimuksen ja tutkijoiden arvioinnin kansallisia ja eurooppalaisia suosituksia.

Tohtorikoulutuksen pilottiin kohdennetaan 86 miljoonaa euroa vuonna 2025. Professoriliiton näkemyksen mukana vuosina 2024–2027 kohdennettu rahoitus tulee tarvitsemaan jatkorahoituksen yhteiskunnan ennakoimille aloille. Ohjauksiin tehtävät lisäpanostukset ovat jäämässä vaatimattomiksi. Valtion tutkimuslaitosten post doc -ohjelmaan kohdennetaan yhteensä 40 miljoonaa euroa vuosina 2025–2029. Ohjelma auttaa kompensoimaan tutkimuslaitoksista eläköityvää henkilökuntaa nykyistä koulutetummilla tutkijoilla. Professoriliitto korostaa, että korkein tutkimus ja koulutus ovat luonteeltaan pitkäaikaista toimintaa. Tohtorikoulutuksella samoin kuin muullakin vaativalla tutkimuksella ja koulutuksella on todettu olevan merkittäviä vaikutuksia pitkällä aikavälillä, mutta suositusten vaikutusten edellytyksenä on pitkäaikainen ja luotettava rahoitus.

Tutkijakoulutuksessa näkyy kansainvälisten tutkijoiden määrän vähittäinen kasvu. Kahdessakymmenessä vuodessa kansainvälisten tohtorikoulutettavien määrä on noin kaksinkertaistunut ja tohtorikoulutuspilotti näyttää lisäävän kansainvälisten tutkijoiden määrää entisestään. Heidän integroitumisessaan suomalaiseen yhteiskuntaan on edelleen parantamisen varaa, vaikka pito onkin lisääntynyt noin puoleen viime vuosien aikana. Yhteistyö yritysten ja julkishallinnon kanssa on pidon lisäämisessä oleellista vaikkakin epäjatkovaa.

EU:n rahoittamien T&K-hankkeiden kansalliseen vastinrahoitukseen korkeakouluille ja valtion tutkimuslaitoksille osoitetaan 50 miljoonaa euroa vuonna 2025, jossa on lisäystä 15 M€ edellisestä vuodesta. Professoriliitto pitää lisäystä tärkeänä, ja EU-tutkimushankkeiden volyymi näyttäisi lisääntyneen huomattavasti valtion vastinrahoituksen kannustamana. Liitto haluaa painottaa, että kansainvälinen yhteistyö edistää tietämyksen siirtoa ja luo uusia liiketoimintamahdollisuuksia ja edistää tutkitun tiedon ajantasaisuutta ja mahdollisuuksia koulutus- ja tutkimusyhteistyöhön pitkällä

aikavälillä. Hankkeiden vastinrahoituksen lisäys on itsessään tarpeellinen, hyödyllinen ja kannustava, mutta liitto toivoo hankkeiden sallivan ja edistävän myös käytännössä yliopisto-opiskelijoiden ja tutkijoiden liikkuvuutta ja tutkitun tiedon vaihtoa. Osa rahoituksesta olisi hyvä varata tutkijoiden pitempiaikaiseen oleskeluun vastavuoroisesti tutkimus- ja koulutusyhteistyön ylläpitämiseksi ja uusintamiseksi alojen tarpeet huomioon ottaen. Tämä lisäisi kapasiteettia kohtuullisin kustannuksin ja helpottaisi myös tutkijoiden ja opettajien kasvanutta työkuormaa.

Professoriliitto kannattaa Suomen Akatemian tutkimushankevaltuuksien lisäyksiä. Esityksen mukaan valtuuslisäyksistä suunnataan tutkimushankerahoituksen kasvattamiseen 22 miljoonaa euroa, temaattisiin tutkimusinfrastruktuureihin 15 miljoonaa euroa, klinisen tutkimuksen rahoitukseen 10 miljoonaa euroa ja hyvinvointialueiden T&K-toimien vahvistamiseen 8 miljoonaa euroa.

Business Finlandin kautta jaettavasta T&K-rahoituksesta olisi syytä kohdentaa nykyistä suurempi osa yliopistojen, tutkimuslaitosten ja yritysten kanssa yhteistyössä tehtävien ns. tutkijalähtöisten hankkeiden rahoittamiseen innovaatiojärjestelmän yhteistyöverkostojen luomiseksi ja asiantunteumuksen kartuttamiseksi (co-research -instrumentin kautta). Suorat yritystuet, valtionavustukset ja lainat heikentävät tosiasiallisesti yritysten mahdollisuuksia osallistua TKI-toimintaan (ns. de minimis -säännöt), ja siksi Business Finlandin co-creation ja co-innovation -hankkeiden lisäämisen yliopistoyhteistyössä yritysten kanssa tulisi yliopistojen perustutkimuksen ja pääomittamisen ohella olla ensisijainen rahoituskanava TKI-tavoitteiden saavuttamiseksi.

Korkeakoulujen aloituspaikkojen määrä, riittävyys, tarve ja alueellinen jakautuminen

Budjetissa 2025 lisärahoitus kohdentuu psykoterapeuttikoulutuksen uudistamisesta aiheutuvien menojen ja avustusten maksamiseen. Edellä mainittuun tarkoitukseen on esitetty enintään 2 miljoonan euron lisäystä. Yliopistokoulutukseen tehtävät lisäykset ovat kokonaisuutena arvioituna vaatimattomia, sillä tavoite 100 000 korkeakoulututkinnon saavuttamiseksi nykyiset laatuvaatimukset säilyttäen vaatisi arviomme mukaan satojen miljoonien eurojen vuosittaisen lisärahoituksen, vaikka koulutuksen tehostamiseen käytettäisiin kaikki keinot digitalisaatiota ja etäopetusta myöten. Myös ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden määrän kasvattaminen nykyisestä kolminkertaiseksi, viiteentoistatuhanteen vuoteen 2030 mennessä, vaatisi lisäresursseja kymmenien miljoonien eurojen verran, vaikka korkeakouluallianssien mikrosuoritukset vastavuoroisesti tunnustettaisiin, eikä sosiaalista, yhteiskuntaan integroivaa opinto-ohjausta ja kansalliskielten opetusta annettaisi lainkaan. Näin suuri lisäys lähivuosina ilman vastaavaa rahoitusta tarkoittaa käytännössä tutkimusresurssien ohjaamista opetukseen, koulutettavien tietojen vanhenemista tutkimuksen vähetessä ja osaamistavoitteiden tosiasiallista alentamista sekä osaamistason nousun jäämistä suurelta osin nimelliseksi. TKI-tavoitteiden saavuttaminen edellyttää panostuksia tutkimukseen ja vaatii tuekseen lisärahoitusta koulutukseen. Koulutusmääriä ei pidä lisätä, ellei opetuksen järjestämisestä aiheutuvia kustannuksia ole tarkoitus kattaa täysimääräisesti. TKI-ohjelman toteuttaminen on Professoriliiton mielestä tärkein ja kiireisimmin resursoitava kohde.

Yliopistojen aloituspaikkojen määrä kuuluu niiden autonomiaan, ja korkeakoulujen alakohtaiset tutkinnonanto-oikeudet myöntää OKM hakemuksesta. Viime vuosina aloituspaikkoja on suunnattu mm. kasvatustieteisiin, varhaiskasvatukseen, tekniikan eri aloille, turvallisuuteen ja lääketieteen. Tietääksemme näitä on perusteltu erityisesti kansallisista ja alueellisista tarpeista lähtien. Kuitenkin työvoiman ja osaamistarpeen arviointi on ollut viime vuosina hapuilevaa. Parantamalla

korkeakoulujen, teollisuuden ja työntekijöiden etujärjestöjen ja viranomaisten yhteistyötä koulutus-
tarvearvioiden luotettavuutta ja käyttökelpoisuutta voisi parantaa edelleen.

Valtion rahoitusta terveydenhuollon yksiköille yliopistotasoiseen tutkimukseen sekä sosiaalityön
yliopistotasoiseen tutkimukseen ollaan lisäämässä 5M€. Lisäys on tervetullut. Onko se riittävä ny-
kyisen SoTe-uudistuksen olosuhteissa, kun uusien hoitojärjestelyjen ja niitä tukevan digitalisaation
pitkäjänteisen kehittämisen tarve on jo lähitulevaisuudessa ilmeinen?

Talousarviossa on varattu määräaikaista lisärahoitusta oikeus- ja työterveyslääkärien erikoistumis-
koulutukseen. Koulutusvastuita on jaettu Työterveyslaitokselle ja koulutusta antaville yliopistoille ja
sen oikeasuhtaista kohdentumista on seurattava.

Muita huomioita

Huomioimme myönteisenä asiana opintososiaalisten etuuksien korotukset, ne korvaavat osittain
opiskelijoiden elinkustannusten nousua ja antavat paremmat mahdollisuudet kokopäivätoimise-
maan opiskeluun.

Tutkimuslaitosten post doc -ohjelma käynnistyy 2025. Se on tarpeellinen tutkimuslaitosten muuttu-
vien tehtävien ja eläköitymistien seurauksena kasvavan osaajapulan paikkaamiseen.

Elpymis- ja palautumissuunnitelman rahoituksen kohdentaminen puhtaan energian ja materiaalivir-
tojen T&K-rahoitukseen ja pilotointiin on tarpeen tutkimukseen perustuvan päätöksenteon edistä-
miseksi ja investointien arvioimiseksi.

Talousarvioehdotus 2025 on ristiriitainen hallitusohjelman kirjauksen kanssa, jonka mukaan erityi-
sesti alkuvaiheessa huolehditaan korkeakoulujen perusrahoituksesta. Budjetissa vuodelle 2025 ei
esitetä yliopistojen perusrahoituksen nostamista. Tulevissa talousarvioissa tämä tulisi korjata.

Professoriliitto-Professorsförbundet

Jukka Heikkilä
puheenjohtaja

Tarja Niemelä
toiminnanjohtaja